

Ευάγγελος Χρυσός
Αθήνα, 30. 09. 2016

**Ο Πατριάρχης Βαρθολομαίος
και η ιστορική εμπειρία του Οικουμενικού Πατριαρχείου**

Κύριε Πρόεδρε της Ομοσπονδίας,

Αξιότιμα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου

Θα χαιρόμουν να είχα τον χρόνο να αναλύσω τις έννοιες των τριών λέξεων Οικουμενική, Ομοσπονδία και Κωνσταντινουπολίτες, που απαρτίζουν το όνομα της ομοσπονδίας σας, γιατί κάθε μια από τις έννοιες αυτές έχει βαθύτατο και πλουσιότερο περιεχόμενο. Αποκαλύπτει έναν ολόκληρο κόσμο. Αλλά θα το αφήσω για μια άλλη συγκυρία. Περιορίζομαι να πω ότι ισχύει και σήμερα ο χρησμός του μαντείου των Δελφών που προέβλεψε για το Βυζάντιο ότι *Ὀλβιοὶ οἱ κείνην πόλιν ἀνέρες οἰκήσουσιν*.

Προς ώρας σας ευχαριστώ θερμότατα για την τιμητική πρόσκληση να ανεβώ απόψε στο βήμα!

Σεβάσμιοι πατέρες,
Κωνσταντινουπολίτες της Αθήνας και όπου γης,
κυρίες και κύριοι,

Συνήχθημεν σήμερα ομοθυμαδόν για να εορτάσουμε την εικοστή πέμπτη επέτειο από την άνοδο του Πατριάρχου Βαρθολομαίου στον Οικουμενικό Θρόνο. Η εορταστική αυτή επέτειος μάς ωθεί να συνειδητοποιήσουμε το σημαντικό γεγονός ότι είναι ήδη μια πατριαρχία ιδιαίτερα μακράς διάρκειας, - μελέτησα τον κατάλογο των 270 πατριαρχών και διαπίστωσα ότι η πατριαρχία του Παναγιωτάτου είναι ήδη η δεύτερη μεγαλύτερης διάρκειας μετά από αυτήν του πατριάρχη Νικολάου Γ' Γραμματικού (που πατριάρχευσε από το 1084 ως το 1111), δηλαδή 27 χρόνια! - Είναι όμως και μια πατριαρχία εξαιρετικά επιτυχής και εν πολλοίς ευτυχής. Στις ιστορικές δέλτους του σεπτού Θρόνου θα καταχωρισθεί ως εποχή συνετούς, συνεπούς, σοφής και ευδαίμονος διακυβέρνησης της Εκκλησίας μας, από ηγέτη πιστό και ευλαβή προς την παράδοση, αλλά και θαρραλέο και πρόθυμο για

προσεκτικά ανοίγματα στον σύγχρονο κόσμο, τον θρησκευτικό, τον πνευματικό, τον πολιτικό, αλλά και τον κόσμο της φύσεως και της ζωής. «Βαρθολομαίου του Οικουμενικού Πατριάρχου πολλά τα έτη»!

Έχουν ήδη εκδοθεί πολλά βιβλία και άπειρα άλλα δημοσιεύματα, που αναδεικνύουν την προσωπικότητα και το έργο του Παναγιωτάτου και σε περισσότερα από τριάντα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα ανά τον κόσμο έχει εξαρθεί και καταγραφεί η πνευματικότητά του και η πληθωρική, ακάματη δραστηριότητά του με λόγους επαινετικούς, ακόμη και με επιγράμματα με την ευκαιρία απονομής εις αυτόν ακαδημαϊκών και άλλων τιμητικών τίτλων. Πρόσφατα βρέθηκε επί μήνες στο επίκεντρο του παγκόσμιου ενδιαφέροντος με πλήθος διθυραμβικών σχολίων για το ιστορικό επίτευγμα της συγκλήσεως και επιτυχούς προεδρίας της Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας. Για τον λόγον αυτόν η σημερινή ομιλία, αν και είναι αφιερωμένη σε αυτόν, δεν θα αποτελέσει αναδρομή στον κήπο των αρετών του και των καρπών του έργου του. Δεν θα σας μιλήσω λοιπόν για την πατρίδα του την Ίμβρο, για τους γονείς του, για τις σπουδές του στη Χάλκη και στην Ευρώπη, για τα δημοσιεύματά του, για τη διακονία του στο Πατριαρχείο, αλλά ούτε και για την λαμπρά εικοσιπενταετή πατριαρχία του, το εκπληκτικό έργο του, που εκτιμήθηκε παγκοσμίως και έγινε ανά την υφήλιο γνωστός με τον χαρακτηρισμό «ο πράσινος πατριάρχης», ούτε για την περίβλεπτη θέση που επαξίως κατέκτησε στο παγκόσμιο στερέωμα προσωπικοτήτων κύρους, όπως δείχνουν οι έρευνες για την επιρροή των σημαντικότερων ανθρώπων του πλανήτη. Ούτε όμως θα προσπαθήσω να συνθέσω σε μια λογική ενότητα τις ιδέες, τις θεολογικές απόψεις, τα βασικά «πιστεύω» του Πατριάρχη μας, όπως έχουν αυτά καταγραφεί στις άπειρες ομιλίες και τα κηρύγματά του. [Συγκλονιστική ήταν π.χ. ο ομιλία του προ ολίγων ημερών κατά τη χειροτονία του μητροπολίτου Σμύρνης]. Για μια τέτοια σύνθεση θα ήταν άλλωστε άλλοι αρμοδιότεροι εμού. Ως ιστορικός, που αποστολή του έχει να μελετά το ιστορικό **παρελθόν** και να το ερμηνεύει κατά δύναμιν, προτείνω με την αποψινή ευκαιρία να καταγράψουμε και να αναλύσουμε εν συντομία κάποιες διαχρονικά κεντρικές αρχές και επιλογές του Οικουμενικού Πατριαρχείου, των οποίων η σημασία είναι και σήμερα καθοριστική και απαραίτητη κατ' ανάγκην το πλαίσιο ιστορικής εμπειρίας μέσα στο οποίο ενεργεί το Πατριαρχείο μας και ο άξιος ηγέτης του.

Όταν εξελέγη, τη Δευτέρα Νοεμβρίου 1991, ο πατριάρχης προέβη στην ακόλουθη δήλωση: *«Παραλαμβάνομεν...τὸν σταυρὸν Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου εἰς συνέχισιν τῆς ἀνόδου εἰς τὸν κρανίου τόπον, εἰς συσταύρωσιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ καὶ τῇ Αὐτοῦ συστρατευομένη Ἐκκλησία εἰς συντήρησιν τοῦ φωτὸς τῆς Ἀναστάσεως»*. Ο Πατριάρχης Βαρθολομαῖος ανήλθε λοιπόν στον Οικουμενικό Θρόνο με επίγνωση της αλήθειας αυτής σε όλη την τραγικότητά της. Η επίκληση του «σταυρού του Αγίου Ανδρέου», η αναφορά στον «κρανίου τόπον» και η αναγωγή στη «σταύρωση» ως τον οδοδείκτη της αρχόμενης πατριαρχίας περιγράφουν τη συναίσθηση του ιστορικού βάρους που αναλάμβανε και τα συναισθήματά του για τη διακονία του ως Πατριάρχη. Ότι ακολουθεί ας εκληφθεί ως ένα ιστορικό σχόλιο στην προγραμματική όσο και προφητική αυτή αναφορά.

Το σπουδαιότερο, το κορυφαίο, θα έλεγα, ζήτημα που αντιμετώπισαν οι αρχιεπίσκοποι Κωνσταντινουπόλεως από της ιδρύσεως του Πατριαρχείου μέχρι σήμερα είναι η διαχείριση της πρωτοκαθεδρίας του Θρόνου στην Εκκλησία της Ανατολής. Ως γνωστόν, με ψήφισμα της Δ' Οικουμενικής Συνόδου της Χαλκηδόνος το 451 αναγνωρίστηκαν στον επίσκοπο της Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης ἴσα «πρεσβεία τιμῆς» με αυτά του πάπα Ρώμης, με συνέπεια να ανέλθει στη δεύτερη θέση στην χορεία όλων των προκαθημένων ιεραρχών και στην κορυφή μεταξύ των επισκόπων της Ανατολής. Ως πρακτική συνέπεια των «πρεσβειών» αυτών αναγνωρίστηκε η δικαιοδοσία του ως επισκόπου Κωνσταντινουπόλεως να χειροτονεί τους μητροπολίτες των επαρχιών της Μικράς Ασίας και της Θράκης, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων, δηλαδή και τους επισκόπους που υπηρετούσαν την Εκκλησία εκτός των συνόρων της Αυτοκρατορίας. Η εκτόξευση αυτή στην κορυφή της εκκλησιαστικής ιεραρχίας της Ανατολής στηρίχθηκε στο γεγονός ότι η Κωνσταντινούπολη είχε αναγνωριστεί ως Νέα Ρώμη, γιατί είχε ήδη αναλάβει δυναμικά τον ρόλο της βασιλεύουσας, της πρωτεύουσας της Αυτοκρατορίας. Έτσι η απόφαση του 451 διαπιστώνει και διακηρύσσει με σαφήνεια ότι «καὶ ἡμεῖς ὀρίζομεν τε καὶ ψηφίζομεθα περὶ τῶν πρεσβειῶν τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης».

Η εφαρμογή της απόφασης αυτής, δηλαδή του 28ου κανόνος της συνόδου της Χαλκηδόνος, και ο τρόπος που ίσχυσε αλλά και που καταπολεμήθηκε ανά τους αιώνες και πάντως σχολιάστηκε

παντοιοτρόπως είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα, αλλά δεν είναι δυνατόν να μας απασχολήσει περαιτέρω απόψε. Περιορίζομαι να αναφέρω μόνον ό,τι είναι εντελώς απαραίτητο για την καλύτερη κατανόηση του θέματος.

Καταρχήν πρέπει να σημειώσω ότι εξαρχής η εφαρμογή στην πράξη της απόφασης του 451 δεν ήταν καθόλου ευχερής. Άλλωστε η απόφαση αυτή ελήφθη μεν ομόφωνα από τους παρόντες πατέρες της Συνόδου, απουσίαζαν ωστόσο συνειδητά και δεν την υπέγραψαν οι επίσκοποι που εκπροσωπούσαν στη σύνοδο τον πάπα Ρώμης, ο οποίος και έκτοτε αρνήθηκε να αναγνωρίσει την κανονική ισχύ της αποφάσεως. Ήταν λοιπόν μια επίσημη συνοδική απόφαση και κατά τούτο αδιαμφισβήτητη στην Ανατολή, αλλά όχι όμως και στη Δύση. Η Ρώμη - με συνέπεια, αν και τελείως ανιστόρητα - συνέδεε τα προεσβεία του επισκόπου της Ρώμης όχι με το αναμφισβήτητο κύρος της ως πρωτεύουσας της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, αλλά επέμενε να τα στηρίζει στο γεγονός ότι - κατά την παράδοση - την Εκκλησία της Ρώμης την ίδρυσε ο απόστολος Πέτρος, ο κορυφαίος των Αποστόλων. Κατά συνέπειαν η Ρώμη έδινε στην έννοια των τιμητικών προεσβείων το νόημα πραγματικού πρωτείου και διεκδικούσε εξουσία εφ' όλης της Εκκλησίας από τη θέση στην κορυφή της πυραμίδας της ιεραρχίας. Με τη μακρά εμπειρία της αυτοκρατορικής εξουσίας, που λειτουργούσε ως το δεδομένο σχήμα και για την εκκλησιαστική, στην κορυφή δεν υπήρχε θέση για δύο ισότιμους. Επομένως ήταν για τη Ρώμη αδιανόητη η ιδέα των ίσων πρώτων προεσβείων. Η με έμφαση επίκληση της παράδοσης ότι την Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως την ίδρυσε ο απόστολος Ανδρέας, που κατά την αφήγηση της Αγίας Γραφής ήταν και ο πρωτόκλητος, δηλαδή τον κάλεσε ο Χριστός να τον ακολουθήσει πριν ακόμη καλέσει τον Πέτρο, δεν ήταν αρκετή για να μετριασθεί η αξίωση της Ρώμης για δικαιοδοσία εφ' όλης της Εκκλησίας. Για τον λόγο αυτόν ο επίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης ήδη από την ανάληψη του νέου ρόλου του είχε να αντιμετωπίσει την αμφισβήτηση της Δύσης ως ένα διαρκές εμπόδιο ανάσχεσης του ποιμαντικού του ρόλου.

Στην ουσία, όπως γνωρίζουμε, η κατάσταση αυτή δεν έχει αλλάξει ως σήμερα. Θα προσέξατε ίσως στο πρώτο διάγγελμα του Πατριάρχου Βαρθολομαίου άμα τη εκλογή του, που μνημόνευσα, ότι αναφέρθηκε στον «σταυρόν Ανδρέου του Πρωτοκλήτου εις συνέχισιν τῆς ἀνόδου εις τὸν κρανίου τόπον». Η επίκληση του πρωτοκλήτου Ανδρέου στην πρόταση αυτή εκφράζει την επίγνωση του νέου

πατριάρχου ότι καλείτο τη στιγμή εκείνη να σηκώσει στους ώμους του τον σταυρό ως διάδοχος του πρωτοκλήτου και θεωρούσε προγραμματικά ως φυσική δέσμευσή του να διαφυλάξει την προνομιακή θέση στην οποία είχε βρεθεί η επισκοπή του παλαιόθεν. Η σταθερά φιλική διάθεση του πατριάρχη Βαρθολομαίου, όπως και των προκατόχων του προς τον εκάστοτε πάπα Ρώμης, τον οποίο αναγνωρίζει και σέβεται ως τον αρχηγό της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και φυσικά ως τον πρώτον τῆ τάξει στην οψέποτε ενωμένη Εκκλησία, η διάθεση αυτή στις μέρες μας δυστυχώς λειδορήθηκε από κάποιους ζηλωτές στην Ελλάδα και την Κύπρο ως ανάρμοστος οικουμενισμός, ενώ πηγάζει από την εμπειρία των ιστορικών σχέσεων, από την μακρά φιλάδελφη παράδοση της ελληνικής Ορθοδοξίας, στην οποία ο Βαρθολομαίος έμεινε πιστός, όπως γνωρίζουμε, κατά την εικοσιπενταετή θητεία του, χωρίς όμως επ' ουδενί να διακινδυνεύσει εκκλησιολογικές παρεκκλίσεις. Υπερασπίζεται τα θέσμια, αφοσιωμένος στη διατήρηση της πρώτης ευθύνης, που φέρει ο παλαίφατος Οικουμενικός Θρόνος στο όνομα της Ορθοδοξίας χωρίς περιττούς εωσφορικούς ηγεμονισμούς.

Είναι λοιπόν προφανές, ότι η διένεξη μεταξύ Ρώμης και Νέας Ρώμης για το περιεχόμενο της έννοιας των 'πρεσβείων τιμής', που από απλή τιμητική προσηγορία στο όνομα του ένδοξου παρελθόντος κατέληξε στη Δύση να λειτουργήσει ως το θεμέλιο πραγματικής δικαιοδοσίας, οδήγησε σε έναν συγκρουσιακό μετεωρισμό: από τη μια το οικοδόμημα με πρώτο και δεύτερο εντός της πενταρχίας των παλαίφατων Πατριαρχείων (δηλαδή Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων), που αναγνωρίστηκε στην Ανατολή ως η σταθερή δομή της εκκλησιαστικής εξουσίας, και από την άλλη το παπικό πρωτείο ως βάση για το μοναρχικό σύστημα διοίκησης της όλης Εκκλησίας, που επέβαλε – ή μάλλον επιχειρούσε διαρκώς να επιβάλει – η Ρώμη. Ο μετεωρισμός αυτός πέρασε από πολλές φάσεις που κατέληξαν σε προσωρινά ή διαρκέστερα σχίσματα. Σε όλες αυτές τις καταστάσεις ο θρόνος της Νέας Ρώμης έπρεπε πάντοτε να προστατεύει ευλαβώς την κληροδοτηθείσα μερίμνα για την Εκκλησία της Ανατολής και την Ορθοδοξία, άλλοτε από θέση ισχύος, όταν μπορούσε να υπολογίσει στην προστασία του κραταιού βυζαντινού κράτους σε εποχές που η παλαιά Ρώμη βρισκόταν εκτεθειμένη σε πολλαπλούς κινδύνους, και άλλοτε από θέση ένδειας, όταν βρισκόταν στο έλεος ανίσχυρης πολιτικής εξουσίας ή και ξένης αλλόπιστης

κυριαρχίας, ενώ η παλαιά Ρώμη ήταν τότε πανίσχυρη κυρίαρχος του πολιτικού παιχνιδιού στη Δύση.

Την πληρότητα της αποστολής και του χρέους του Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως εκφράζει ο τίτλος «οικουμενικός». Ήδη από τον 3^ο αιώνα ο τίτλος αυτός αποτέλεσε πέτρα σκανδάλου για τη Ρώμη, ακόμη και για λόγιους και ευσεβείς πάπες, που όμως δεν μπορούσαν να συμβιβασθούν με το πραγματικό νόημά του, και του έδιναν - από άγνοια ή από καχυποψία - κοσμολογικό και κυριαρχικό περιεχόμενο, που δεν είχε ποτέ. Δεν θα επεκταθώ στο θέμα αυτό ελλείψει χρόνου. Περιορίζομαι να αναφέρω ότι ο αείμνηστος καθηγητής Gilbert Dagron, αναφερόμενος στην οικουμενικότητα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, είχε σημειώσει ότι -ΠΑΡΑΘΕΜΑ - «δεν είναι η γεωγραφική έκταση μιας αυτοκρατορίας που της επιτρέπει να διεκδικήσει την οικουμενικότητα, αλλά κυρίως η ικανότητά της να συνενώνει και να συντηρεί υπό κοινή πολιτική λειτουργία περιοχές που τις χωρίζει η γεωγραφία». Αυτό είναι το μυστικό της οικουμενικότητας και του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης. Να ενώνει λειτουργικά και συνεκτικά τις Ορθόδοξες Εκκλησίες.

Ο 28^{ος} κανόνας της συνόδου της Χαλκηδόνος περιείχε, όπως είδαμε, και την περίφημη διάταξη για «τούς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων», που βέβαια αναφερόταν στις λίγες επισκοπές που ήδη υπήρχαν, ή σε αυτές που θα ιδρύονταν αργότερα, εκτός των συνόρων της βυζαντινής επικράτειας, κυρίως βορειώς του Δουνάβειου και ανατολικά του Ευξείνου Πόντου. Οι επισκοπές αυτές από τη φύση τους βρίσκονταν σε διαρκή εθνοφυλετική και πολιτική μετεξέλιξη λόγω των διαρκών μεταναστεύσεων των λαών και λειτουργούσαν συχνά υπό έμμεση, αν και διακριτική εποπτεία μέσω των διπλωματικών υπηρεσιών, αλλά εκτός του άμεσου κρατικού και πολιτειακού ελέγχου της Κωνσταντινουπόλεως. Ζητούσαν λοιπόν την διαρκή ποιμαντική μέριμνα εκ μέρους του Πατριάρχου, την οργάνωση της ιεραποστολής, την εκπαίδευση των κληρικών, ενίοτε και τη δημιουργία ακόμη και αλφαβήτου ώστε να μεταφρασθούν στη γλώσσα τους το Ευαγγέλιο, τα λειτουργικά κείμενα και οι εκκλησιαστικοί κανόνες, όπως έγινε με την εφεύρεση της κυριλλικής αλφαβήτου για τους νεοφώτιστους Σλάβους -Έργο ανυπέροβλητης ευθύνης, αλλά και μεγαλοσύνης! Πέραν αυτού χρειάζονταν υλικοτεχνική και οικονομική υποδομή, όπως και τη φροντίδα της Κωνσταντινούπολης για τη λειτουργική ζωή με την ανέγερση και διακόσμηση ναών, προμήθεια

αμφιών και λειτουργικών σκευών. Αναγκαστικά η μέριμνα αυτή του Πατριαρχείου επιτελείτο σε διαρκή συνεργασία με τις αυτοκρατορικές υπηρεσίες, οι οποίες άλλωστε επιχορηγούσαν το ιεραποστολικό έργο, αλλά βέβαια απέβλεπαν παράλληλα και στην καλώς νοούμενη εξυπηρέτηση των ευρύτερων πολιτικών στόχων του κράτους.

Το δίκτυο σχέσεων που δημιούργησαν οι ιεραποστολικές πρωτοβουλίες το ονόμασε ο αείμνηστος Dimitri Obolensky 'Βυζαντινή Κοινοπολιτεία', ως μια μεγάλη άτυπη πολιτειακή ένωση των ορθόδοξων λαών με επίκεντρο την Κωνσταντινούπολη και με συμβολικό της κέντρο την Αγία Σοφία. Πέραν της κορυφαίας θέσης που κατείχε στο οικοδόμημα αυτό ο Αυτοκράτορας, ο Οικουμενικός Πατριάρχης ήταν ο ευλογών τους λαούς αυτούς μέσα από την τέλεση των ιερών μυστηρίων, της εκλογής και χειροτονίας των επισκόπων και της βάπτισης των ηγεμόνων και των τέκνων τους. Αργότερα, πολλές από τις Εκκλησίες αυτές, όπως της Βουλγαρίας, της Ρωσίας ή της Γεωργίας, αυτονομήθηκαν διοικητικά στο πλαίσιο του θεσμού του Αυτοκεφάλου και ορισμένες από αυτές εκμεταλλεύτηκαν την πολιτική συγκυρία και επέβαλαν την ανύψωσή τους σε Πατριαρχεία. Κατά τη μακρά περίοδο που διήρκεσε η μετεξέλιξη αυτή οι σχέσεις με την Κωνσταντινούπολη πέρασαν από διάφορα στάδια, όχι πάντοτε φιλικά.

Στην πρώτη φάση κυριαρχούσε ο θαυμασμός προς ό,τι αντιπροσώπευε η Κωνσταντινούπολη και ό,τι προερχόταν από το Carigrad, όπως ονόμαζαν οι Σλάβοι τη Βασιλεύουσα Πόλη, όπου ακτινοβολούσε το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Έχουν διασωθεί περιγραφές από προσκυνηματικές επισκέψεις στην Κωνσταντινούπολη από χριστιανούς των χωρών αυτών, που καταγράφουν τη μαγεία που αισθάνονταν οι προσκυνητές, όταν επισκέπτονταν τη βασιλεύουσα.

Στη δεύτερη φάση εκδηλώθηκε η διάθεση των νέων ορθόδοξων λαών να μιμηθούν την Κωνσταντινούπολη τόσο στο θεολογικό πεδίο, όσο και στο πρακτικό. Αυτό φαίνεται καθαρά από την αίγλη και τη γοητεία που ασκούσε ο ναός της του Θεού Σοφίας σε όλους τους λαούς της Χριστιανοσύνης. Ήταν και αναγνωριζόταν ως το εντυπωσιακότερο αρχιτεκτόνημα του Μεσαίωνα, με τη μοναδική του αρχιτεκτονική σύνθεση, τον ανυπέρβλητο πλούτο αλλά και την ποιότητα των ψηφιδωτών του, τον καθοριστικό ρόλο που ασκούσε στην ανάπτυξη του τυπικού, των λειτουργικών ακολουθιών, της υμνολογίας, του συναξαρίου και της ψαλτικής τέχνης, αλλά και ως ο κεντρικός τόπος σημαντικών θρησκευτικών αλλά και πολιτικών εκδηλώσεων, όπως η

στέψις των βασιλέων. Έτσι η Αγία Σοφία ήταν επί αιώνες η απόλυτη πραγματική όσο και συμβολική εστία, ο κατεξοχήν ιερός τόπος της Ορθοδοξίας. Σε όλα τα αναδυόμενα κράτη στον Βορρά και στη Δύση, αλλά και στην Ανατολή, τα μεγάλα καθεδρικά ευκτήρια οικοδομήματα ήταν αφιερωμένα στην Αγία Σοφία, αντικατοπτρίζοντας διαχρονικά την πραγματικότητα της ανάγκης της μίμησης από όλους τους άλλους. Όπως τις έχει καταγράψει ο Δημήτρης Τριανταφυλλόπουλος, σε όχι λιγότερες από είκοσι πρωτεύουσες εντοπίζονται καθεδρικοί ναοί προς τιμήν της Αγίας Σοφίας, οι οποίοι υπηρετούσαν αυτήν τη διάθεση της νομιμοποίησής τους δια της μίμησης της Αγιασοφίας. Οι ναοί αυτοί απέβλεπαν, ως ομώνυμοι, στην λειτουργική μέθεξη και ταύτιση με το κάλλος και την υποδειγματική ιεροπρέπεια της Αγίας Σοφίας. Εξάλλου και μουσουλμανικά τεμένη, που χτίστηκαν από τους Σουλτάνους στην Πόλη επί τουρκοκρατίας, την Αγία Σοφία μιμήθηκαν ως προς την αρχιτεκτονική τους. Και σήμερα ο επισκέπτης της Πόλης έχει την εντύπωση ότι είναι γεμάτη με μικρότερες η μεγαλύτερες Αγιασοφίες. Αυτήν την ταύτιση είχε ασφαλώς κατά νουν ο πατριάρχης μας, όταν πρόσφατα, κατά την περίοδο του Ραμαζανίου, μετά την προκλητική ανάγνωση περικοπών του Κορανίου μέσα από την Αγία Σοφία, που υποτίθεται ότι λειτουργεί τώρα ως Μουσείο, προέβη στην γενναία όσο και προσεκτική δήλωση ότι -ΠΑΡΑΘΕΜΑ- «ο σεβασμός στην πίστη και τους ιερούς χώρους των θρησκειών πρέπει να είναι αμοιβαίος και μάλιστα για μνημεία ως την Αγία Σοφία, τα οποία έβαλαν την σφραγίδα τους όχι μόνον εις την αρχιτεκτονικήν της Χριστιανικής Εκκλησίας δια μέσου των αιώνων, αλλά και εις την ιστορίαν και εις την αυτοσυνειδησίαν ενός ολοκλήρου λαού, του ιδικού μας λαού». Ήταν μια θαρραλέα δήλωση ενός άξιου ηγέτη.

Στην τρίτη φάση κυριάρχησε η φιλοδοξία να ανταγωνισθούν την Κωνσταντινούπολη, να διεκδικήσουν το δικό της μεγαλείο, ει δυνατόν να την υποσκελίσουν, όπως συνέβη στην περίπτωση της Ρωσίας. Έτσι ενώ το Κίεβο ως πρώτη πρωτεύουσα των Ρώσων εκπροσωπούσε τη δεύτερη φάση, δηλαδή της ταύτισης και της μίμησης, η Μόσχα αγωνίσθηκε να επιβληθεί στο πλαίσιο της τρίτης φάσης, δηλαδή της άμιλλας και του ανταγωνισμού. Ανοικτός ήταν πλέον ο δρόμος, όταν θα βοηθούσαν οι συγκυρίες, να προχωρήσει και στην τέταρτη, τη μοιραία φάση, δηλαδή να απαιτήσει να υποκαταστήσει η Μόσχα ή και να αντικαταστήσει την Κωνσταντινούπολη στην κορυφαία θέση εντός της οικουμενικής Ορθοδοξίας. Αυτό επιχειρήθηκε όταν πια η Μόσχα αναδείχθηκε σε πρωτεύουσα της Ρωσίας και καλλιεργούσε συνείδηση

αυτοκρατορική. Στις αρχές του δέκατου έκτου αιώνα σε κύκλους μοναστικών κυκλοφορούσε η πρόβλεψη εν είδει αποκαλυπτικής προφητείας ότι ΠΑΡΑΘΕΜΑ «όλα τα χριστιανικά βασίλεια θα φτάσουν μια ημέρα σε ένα τέλος και θα ενωθούν στο ένα και μοναδικό βασίλειο του δικού μας ηγεμόνα, δηλαδή το ρωσικό βασίλειο... Έπεσε η μία, η πρώτη Ρώμη και η άλλη, η Δευτέρα Ρώμη, αλλά η τρίτη Ρώμη κρατάει ακόμη, και μια τέταρτη δεν θα υπάρξει».- ΤΕΛΟΣ ΠΑΡΑΘΕΜΑΤΟΣ

Βέβαια σε επίπεδο πολιτικό, οι προφητείες αυτές βρήκαν στην πράξη πολύ μικρή ανταπόκριση, γιατί οι Μοσχοβίτες ηγεμόνες είχαν ήδη εισέλθει στη διαδικασία της οικοδόμησης μιας εθνικής Αυτοκρατορίας, διαπνεόμενοι ευρύτατα από πρότυπα και ιδέες της Δυτικής Αναγέννησης, χωρίς να δίνουν πλέον μεγάλη προσοχή στις αποκαλυπτικές θεωρίες. Έτσι η θεωρία της «Τρίτης Ρώμης», ή εκείνη της *translatio imperii*, δηλαδή της μεταφοράς της αυτοκρατορικής έδρας από την Κωνσταντινούπολη στη Μόσχα, δεν είχε γίνει ποτέ αποδεκτή ως επίσημη κρατική θεωρία. Όμως οι φιλοδοξίες για την ανύψωση της Μόσχας σε Πατριαρχείο έλαβαν σημαντική έξαρση. Έτσι όταν λόγω ένδειας, δηλαδή μπροστά στην απελπιστική ανάγκη υλικής υποστήριξης, ο οικουμενικός πατριάρχης Ιερεμίας Β' ταξίδεψε το 1588 μέχρι τη Μόσχα, η παρουσία του εκεί ήταν για τις ρωσικές αρχές μια απρόσμενη ευκαιρία για να εξετάσουν την πιθανότητα να διακηρύξουν την εγκαθίδρυση μιας «Τρίτης Ρώμης». Αρχικά προσέφεραν στον Ιερεμία μόνιμη εγκατάσταση στη Ρωσία, με έδρα την αρχαία πόλη του Βλάντιμιρ, η οποία κατ' αυτό τον τρόπο θα γινόταν το κέντρο του ορθόδοξου κόσμου. Η απόρριψη αυτής της προσφοράς από τον Ιερεμία οδήγησε στην αναζήτηση μιας εναλλακτικής λύσης: την ίδρυση ενός νέου πατριαρχείου στη Μόσχα! Η πράξη υπογράφηκε από τον Ιερεμία εκόντα-άκοντα και επικυρώθηκε αργότερα από Συνόδους του 1590 και 1593 στην Κωνσταντινούπολη, όπου έλαβαν μέρος και οι άλλοι πατριάρχες και συνήνεσαν. Η πράξη αυτή που οδήγησε στην ίδρυση του Πατριαρχείου Μόσχας ως του πρώτου εθνοφυλετικού Πατριαρχείου στην ιστορία της Εκκλησίας(!), στηρίχθηκε σε αμφιλεγόμενες εκκλησιολογικές αρχές και, όπως κρίνει ο καθηγητής Βλάσιος Φειδάς, «αποτελεί μία αθέτησιν ή και υπέρβασιν της καθιερωμένης παραδόσεως περί του αμεταβλήτου του θεσμού της πενταρχίας των πατριαρχών» και βέβαια ήταν απόρροια της έσχατης υλικής ένδειας στην οποία είχε περιέλθει το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Για να προχωρήσουν στην τελική φάση, τη διεκδίκηση της πρωτοκαθεδρίας, οι Ρώσοι έθεσαν σε εφαρμογή μια φανταστική δωρεά, εξίσου επινοημένη

όπως και η περίφημη «Κωνσταντίνεια Δωρεά», ότι δήθεν ο Μέγας Κωνσταντίνος έστειλε ένα λευκό ράσο στον Πάπα Ρώμης άγ. Σίλβεστρο (+335), σαν σύμβολο της ειδικής εξουσίας του στην Έκκλησία. Αργότερα ένας άλλος Πάπας τό επέστρεψε στην ΚΠολη, από όπου δήθεν ο Πατριάρχης Φιλόθεος Κόκκινος τό παραχώρησε στον Αρχιεπίσκοπο Νόβγκοροντ Βασίλειο, τόν 14ο αϊ. και εκείνος το χάρισε στον Πατριάρχη Μόσχας: είναι το περίφημο λευκό επανωκαλύμμαχο των ρώσων επισκόπων. Αυτό συμβολίζει και σήμερα το όνειρο απογαλακτισμού της εκκλησίας της Ρωσίας από την Μητέρα Εκκλησία.

Οι κατά καιρούς Πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως καλούνταν πλέον να διαχειρισθούν με σύνεση τις ανθρώπινες αδυναμίες που γεννούσαν αυτούς τους θρύλους και τις υποκρυπτόμενες πολιτικές βλέψεις, και να ανέχονται ως ένα βαθμό και με φιλόανθρωπη επιείκεια τις πονηριές και τα παραστρατήματα των ρώσων αδελφών τους, χωρίς όμως να αμελήσουν ποτέ τη φρούρηση των προνομίων του Θρόνου τους, που τους κληροδότησε το ένδοξο παρελθόν, όχι βέβαια από εγωιστική διάθεση ηγεμονίας, όσο από την αίσθηση του χρέους μιας διαρκούς διακονίας από την τιμητική, ενίοτε όμως και μαρτυρική θέση του πρώτου μεταξύ ίσων.

Και στο θέμα αυτό ο πατριάρχης Βαρθολομαίος έχει αναδειχθεί σε μάστορα ανοχής και επιείκειας από τη μια και αδαμάντινης σταθερότητας από την άλλη. Οι πρόσφατες δυσκολίες που αντιμετώπισε κατά την Πανορθόδοξη Σύνοδο και κυρίως τα προσκόμματα που έθεσε ο πατριάρχης Μόσχας, ο οποίος και στο τέλος προτίμησε να απουσιάσει, αποδεικνύουν ότι η τέταρτη φάση των διεκδικήσεων, εις βάρος πλέον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, δεν έχει ξεπερασθεί. Είναι ενδιαφέρουσα η απαίτηση της Μόσχας να σκηνοθετηθεί η τάξη προκαθεδρίας στη σύνοδο κατά τέτοιο τρόπο, ώστε η εικόνα που θα μετέδιδαν οι κάμερες της τηλεοράσεως να αμβλύνει την ωστόσο αδήριτη ανάγκη της πρωτοκαθεδρίας, δηλαδή ο πρόεδρος της συνόδου να έχει στο οπτικό του πεδίο τους άλλους προκαθημένους. Δυστυχώς και δικοί μας ιεράρχες, ως μη έδει, έθεσαν και θέτουν ακόμη και μετά τη σύνοδο θέμα διαφοράς, λέει, μεταξύ της αρχής *Primus inter Pares* «πρώτος μεταξύ ίσων» και της παρεκκλίνουσας αρχής *Primus sine Paribus*, δηλαδή «πρώτος χωρίς ίσους», με επιχειρήματα που αντλούν από το ρωσικό οπλοστάσιο.

Ο 28ος κανόνας της συνόδου της Χαλκηδόνος, που επικύρωσε τη θέση του Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ως πρώτου στην Ανατολή,

δεν περιείχε καμία αναφορά στις επαρχίες του Ανατολικού Ιλλυρικού, δηλαδή τις επαρχίες που σήμερα βρίσκονται εντός της επικρατείας των χωρών δυτικής Βουλγαρίας, Αλβανίας, Σερβίας, πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας και της Ελλάδος. Ήδη πριν από την επικύρωση της δικαιοδοσίας του πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως το 451, ο πάπας Ρώμης είχε αρχίσει να διεκδικεί την εκκλησιαστική δικαιοδοσία επί των επαρχιών αυτών και το επιχειρούσε αυτό *ad hoc*, με δική του πρωτοβουλία, και χωρίς να το προβλέπουν διατάξεις της πολιτικού νόμου ή του κανονικού δικαίου, προβάλλοντας τον αρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης ως τον επίσημο τοποτηρητή τους, ως τον βικάριο, για να ασκεί τη δικαιοδοσία του Ρώμης επί του Ιλλυρικού – ένα σχήμα που όμως ποτέ δεν απέκτησε κανονική νομιμοποίηση. Όταν καθιερώθηκε η αρχή της Πενταρχίας, που επέβαλε - με λίγες εξαιρέσεις - όλες οι εκκλησίες να ανήκουν σε κάποιο από τα πέντε Πατριαρχεία γινόταν ενίοτε σιωπηρά ανεκτή η αξίωση της Ρώμης επί του Ιλλυρικού, παρόλον ότι πολύ συχνά τα αναφερόμενα προβλήματα εύρισκαν ήδη τη λύση τους από τον Αυτοκράτορα ή τον Οικουμενικό Πατριάρχη ή την ενδημούσα σύνοδο της Κωνσταντινουπόλεως. Έκτοτε οι επίσκοποι της Θεσσαλονίκης, της Κορίνθου, της Νικοπόλεως στην Ήπειρο ή των Αθηνών και άλλων πόλεων είχαν προσπαθήσει να δημιουργήσουν απόσταση ασφαλείας από την Κωνσταντινούπολη, όπως άλλωστε έκαναν και οι επίσκοποι Ραβέννας, Μεδιολάνων και Συρακουσών έναντι του επισκόπου Ρώμης. Με άλλα λόγια, πάντοτε εμφανίζονταν περιπτώσεις παρέκκλισης από την πεπατημένη οδό και επομένως συχνά καλούνταν οι οικουμενικοί πατριάρχες να αντιμετωπίσουν απρόβλεπτες καταστάσεις. Όταν, πολύ αργότερα, ξέσπασε η έριδα μεταξύ Ρώμης και Κωνσταντινουπόλεως με την αξίωση του πάπα Νικολάου να ασκήσει δικαιοδοσία επί της εκκλησίας της Βουλγαρίας, που τότε εκχριστιανίστηκε, και ο ηγεμόνας των Βουλγάρων Βόρις αμφιταλαντευόταν αν θα ζητούσε την πνευματική εξάρτηση από τη Ρώμη ή από την Κωνσταντινούπολη, ο πάπας Νικόλαος εμφάνισε μια συλλογή επιστολών, που δήθεν κατοχύρωνε τη δικαιοδοσία της Ρώμης επί του Ιλλυρικού, τη γνωστή ως «συλλογή της Θεσσαλονίκης» - *collectio Thessalonicensis*. Αλλά η έρευνα των πηγών οδηγεί στην υπόθεση ότι η συλλογή αυτή είναι αποτέλεσμα νοθείας. Δεν θα επεκταθώ στο ζήτημα αυτό. Περιορίζομαι να το πω με μεγαλύτερη σαφήνεια: Δεν υπήρξε ποτέ αναγνωρισμένο «βικαριάτο της Θεσσαλονίκης», όπως ισχυρίζονταν οι πάπες και δέχονται και σήμερα ακόμη κάποιοι ιεράρχες και ιστορικοί.

Όταν κατελύθη η Βυζαντινή Αυτοκρατορία από τους σταυροφόρους το 1204 και ιδρύθηκε το λεγόμενο Δεσποτάτο της Ηπείρου με έδρα την Άρτα και αργότερα τη Θεσσαλονίκη επανήλθε το θέμα της εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας των περιοχών που ανήκαν στο Δεσποτάτο. Με πολλή σύνεση οι οικουμενικοί Πατριάρχες διαχειρίστηκαν τη νέα αυτή αμφισβήτηση των προνομίων τους, η οποία άλλωστε θυμίζει τη νέα και μακρά περιπέτεια που υπέστη το Πατριαρχείο μετά την Ελληνική Επανάσταση, όταν το 1833 η Εκκλησία της Ελλάδος απερίσκεπτα και ανιστόρητα διέρρηξε τους δεσμούς της με τη Μητέρα Εκκλησία, ανακηρύσσοντας την αυτοκεφαλία της. Το 1850 το Οικουμενικό Πατριαρχείο συγχώρεσε το εκκλησιαστικό αυτό έγκλημα και γενναιόδωρα εκχώρησε επισήμως το αυτοκέφαλον στην Εκκλησία της Ελλάδος. Η μεγάλη σημασία του «Συνοδικού τόμου» του 1850, τον οποίο καταπολέμησαν οι νεοέλληνες εθνοκεντρικοί υπό τον Θεόκλητο Φαρμακίδη, έγκειται στο ότι «ήνωσε τό ἔθνος μετά τοῦ Γένους», δηλαδή «τούς ἐλευθέρους Ἕλληνας μετά τῶν ὑπό τήν ὀθωμανικήν δεσποτείαν ὀρθοδόξων χριστιανικῶν ἔθνῶν». Ιδεολογικό έρεισμα της θέσεως αυτής ήταν η ευρεία βυζαντινή αντίληψη για το Γένος, η ιδέα δηλαδή του οικουμενικού εθνισμού, με τον ορθόδοξο υπερεθνικό και υπερφυλετικό της χαρακτήρα.

Είχαν όμως στο μεταξύ ανοίξει οι ασκοί του Αιόλου και άλλες Εκκλησίες των Βαλκανίων απαίτησαν την ανεξαρτησία τους από το Οικουμενικόν Κέντρον. Είχε, βλέπετε, απλωθεί το μικρόβιο του εθνικισμού, οπότε οι εκκλησίες αισθάνονταν πλέον πρωτίστως ως εθνικές εκκλησίες: Εκκλησία της Ελλάδος, Πατριαρχείο Σερβίας, Πατριαρχείο Βουλγαρίας, Πατριαρχείο Ρουμανίας, Εκκλησία της Αλβανίας. Η εριστική διάθεση ορισμένων ιεραρχών της Εκκλησίας της Ελλάδος αλλά και κάποιες νομικές υστεροβουλίες της Ελληνικής Πολιτείας στο νομοθετικό της έργο για τη δικαιοδοσία επί των λεγόμενων «Νέων Χωρών» προκάλεσε και προκαλεί μέχρι σήμερα ασάφεια στο θέμα αυτό, που έφτασε να τεθεί ως εκκρεμότητα και στην Πανορθόδοξη σύνοδο. Με μεγάλη ευαισθησία και κινήσεις προσεκτικές και ακριβείας έδωσε απάντηση ο Παναγιώτατος με καρτερικότητα αλλά και σταθερότητα: Απεφάνθη ότι το κανονικό καθεστώς που ισχύει για τις Νέες Χώρες από το 1928 δεν αλλάζει.

Ενώπιον του νέου ιστορικού διλήμματος, που τέθηκε σε όλους τους λαούς κατά τον 19^ο αιώνα, είτε της παραδοχής της εθνικής ταυτότητας, που ήταν ήδη τότε σε μεγάλη έξαρση, είτε της

υπερεθνικής, της οικουμενικής αυτοσυνειδησίας της αποστολής του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, η Μήτηρ Εκκλησία συμπεριφέρθηκε με τρόπο ιδανικό. Όπως έγραφε το 1972 ο αοίδιμος μητροπολίτης Σάρδεων Μάξιμος στο βιβλίο του «Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Εκκλησίᾳ», «τὸ <πατριαρχεῖον> κατόρθωσε κατὰ τρόπον μοναδικὸν καὶ ἄξιον ἱστορικής ἀναγνωρίσεως νὰ συνδέσῃ ἀρμονικῶς ἀμφοτέρω, δηλαδή τὸ ἐθνικὸν καὶ τὸ ὑπερεθνικὸν καὶ νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τε τὸ καθῆκον καὶ τὸ χρέος αὐτοῦ καὶ εἰς τὰς περιστάσεις καὶ δὴ πάσης νέας, ἐκ τῶν συνθηκῶν τῆς ἐποχῆς, ἐκάστοτε ἐπιβαλλομένης ἱστορικῆς αὐτοῦ ἐντολῆς. Οὐδέποτε δὲ εἰς τὰ μεγάλα ζητήματα ἐφάνη ἐπιλαθόμενον τῆς οἰκουμενικῆς αὐτοῦ ἀποστολῆς. Ὅπως ἀντιθέτως ἡ οἰκουμενικὴ αὐτοῦ ἀποστολὴ ἦτο ὁ κυρίαρχος παράγων τῶν πράξεων αὐτοῦ». Εἰς ἐπίρρωσιν τῆς διαπιστώσεως αὐτῆς τὸ Πατριαρχεῖο συγκάλεσε τὸ 1870 Μεγάλῃ Τοπικῇ Σύνοδο, ἡ ὁποία κατεδίκασε τὸν «ἐθνοφυλετισμὸν», γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Μητροπολίτης Μάξιμος ἐγράφε ὅτι «ὄχι μόνον ἀποτελεῖ παρέκκλισιν ἀπὸ τῆς ὑγιοῦς ἀγάπης πρὸς τὸ ἔθνος καὶ τὸ κράτος, ἀλλὰ καὶ εἶναι πραγματικὸν ἐμπόδιον εἰς τὴν συνεργασίαν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς ἐνότητος τῆς κατ' Ἀνατολὰς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας». Πιο πρόσφατα ὁ καθηγητὴς τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου πατὴρ Γρηγόριος Παπαθωμᾶς διαπιστώνει ευστόχως ὅτι ΠΑΡΑΘΕΜΑ «ἀπὸ ὅλους τοὺς Χριστιανούς, μόνον οἱ Ὁρθόδοξοι διέθεταν τὸ θεολογικὸ σθένος νὰ κινητοποιηθοῦν συνοδικά καὶ νὰ καταδικάσουν μιὰ τέτοιας μορφῆς αποκλίνουσα Ἐκκλησιολογία ὡς αἴρεση, κάτι που φανερῶνει καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐκκλησιολογικῆς ευαισθησίας που τοὺς διέπει. Ὡστόσο ἀπὸ τὴν Σύνοδο ἐκείνη καὶ ἐντεύθεν, ὅλες οἱ Ὁρθόδοξες Ἐθνικὲς Ἐκκλησίαι – πλην τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας (!) – δὲν ἔχουν καταστατικά καὶ κανονικά νὰ ἐπιδείξουν τίποτε ἄλλο παρά μόνον ἐθνοφυλετικὴ Ἐκκλησιολογία.... Καὶ ἐτσι σήμερα, ὅλοι συμπεριφέρονται ἐθνοφυλετικά, ἐνεργοῦν ἐθνοφυλετικά, οργανῶνουν τὴν «ἐθνοεκκλησιαστικὴν τοὺς διασπορὰ (sic) καὶ οργανῶνεται ἐθνοφυλετικά...». ΤΕΛΟΣ ΠΑΡΑΘΕΜΑΤΟΣ.

Πόσο σοβαρὸ ἐμπόδιο εἶναι ὁ ἐθνικισμὸς γιὰ τὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας ἀκόμη καὶ στὶς μέρες μας δείχνει ὁ μέγας ἀγώνας σύννεσης, ἀνοχῆς καὶ καρτερίας που διεξάγει ὁ πατριάρχης Βαρθολομαῖος γιὰ νὰ πείσει τοὺς ἄλλους προκαθημένους νὰ ἀρθοῦν ὑπεράνω ἐθνικισμῶν. Μερικὲς φορὲς ἔχει κανεῖς τὴν ἐντύπωση, ὅτι στο ὕψος τοὺς δὲν στέκονται οὔτε κάποιοι Ἕλληνες ἐπίσκοποι που

παρασύρονται από εθνοφυλετικές κραυγές, και έτσι δυσκολεύουν το έργο του Πατριάρχου. Παραδείγματα περιιτεύουν.

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο είχε βέβαια την μακρά εμπειρία να ηγείται θεσμικά όλων των Ορθοδόξων λαών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μέσα στο σχήμα του «Ρουμ μιλλετί» και η υπερεθνική αυτή εξουσία επί των Χριστιανών υπηκόων του σουλτάνου αναγνωριζόταν στο πρόσωπο του κάθε Πατριάρχη ως εξουσία προσωπική. Στο νεοεκδοθέν βιβλίο της Μάχης και του Δημήτρη Αποστολόπουλου με κριτική έκδοση των *Επισήμων Κειμένων του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως* κατά την πρώτη πενηκονταετία από την Άλωση, βρίσκουμε εντυπωσιακά έγγραφα, ήδη από το 1454, στα οποία ο πρώτος Πατριάρχης της Αιχμαλωσίας, ο Γεννάδιος Σχολάριος με επιμονή και σύνεση απαντά σε ερωτήσεις και δίνει λύσεις για ζητήματα που αφορούν π.χ. τη Μονή Σινά, ή την Εκκλησία της Σερβίας. Φυσικά δεν είχε εξουσία επ' αυτών, αλλά ηγεμόνευε λόγω του κύρους του Θρόνου του και της προσωπικής του σοφίας. Βέβαια οι πατριάρχες έζησαν συχνά το μαρτύριο να καλούνται να διοικούν με πραγματικά οικουμενική, υπερεθνική αμεροληψία και αντικειμενικότητα, μέσα στα στενά πλαίσια της αιχμαλωσίας, ενώ ως γνήσιοι Ρωμιοί αισθάνονταν φυσικά το χρέος να προστατεύουν το γένος των Ρωμαίων και να μεριμνούν και για την εθνική του διάσταση, την ελληνικότητα, ιδρύοντας σχολεία, καλλιεργώντας την ελληνική γλώσσα, ιδρύοντας τυπογραφεία, παρά την καχυποψία του κατακτητή και τη μισαλλοδοξία των Ιησουϊτών μοναχών που δρούσαν ως πράκτορες της Δυτικής Εκκλησίας, αλλά και των μισιοναρίων των προτεσταντικών ομολογιών. Δρούσαν οι πατριάρχες μέσα σε καταπιεστικά δεδομένα που καλλιεργούσαν οι πρέσβεις των καθολικών, αλλά και των προτεσταντικών κρατών της Ευρώπης. Αυτό το τιτάνιο έργο τους επιτελούσαν οι πατριάρχες μέσα σε ένα σφικτό, συχνά τυραννικό καθεστώς και με υπέρμετρες οικονομικές απαιτήσεις του οθωμανού κυριάρχου, όπως δείχνει η συχνή εναλλαγή πατριαρχών με βραχύτατη θητεία - αφού για την άνοδο στον Θρόνο καταβάλλονταν υποχρεωτικά υψηλά πεσκέσια. Στον δέκατο ένατο αιώνα η προσωπική εθνική ταύτιση των πατριαρχών με το ελληνικό έθνος, που ήταν αυτονόητη, απαιτούσε λεπτή ευαισθησία και επιδεξιότητα χειρισμών. Το προσωπικό μαρτύριο του πατριάρχου Γρηγορίου του Ε', όταν κηρύχθηκε η Ελληνική Επανάσταση το 1821, δείχνει την τραγικότητα των στιγμών εκείνων σε όλη τη δραματικότητά τους. Ο Γρηγόριος Ε' απαγχονίστηκε, όπως γνωρίζετε, ως τιμωρία για την Επανάσταση των

συμπατριωτών του στον Μοριά. Οι ρωμιοί πατριάρχες αντιμετώπισαν συχνά την εχθρικότητα των τουρκικών αρχών, ως εχθροί του τουρκισμού, ενώ παράλληλα καταγγέλλονται συχνά ως προδότες του έθνους των Ελλήνων από κοντόμυαλους Έλληνες υπερ-πατριώτες. Η εμπειρία της πραγματικότητας αυτής οδήγησε τον πατριάρχη μας κατά την άνοδο στο Θρόνο να πει, όπως είδαμε, ότι «παραλαμβάνομεν... τὸν σταυρὸν Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου εἰς συνέχισιν τῆς ἀνόδου εἰς τὸν κρανίου τόπον, εἰς συσταύρωσιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ καὶ τῇ Αὐτοῦ συστρατευομένη Ἐκκλησία εἰς συντήρησιν τοῦ φωτὸς τῆς Ἀναστάσεως».

Το περασμένο Σάββατο κατά την ενθρόνιση του μητροπολίτου Σμύρνης, που ήταν αναμφίβολα μια ιστορική πρωτοβουλία του πατριάρχη, ο παναγιώτατος είπε: «Ἡ Μήτηρ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠσθάνθη πολλάκις τοὺς ἤλους καὶ τὴν λόγχην τοῦ μαρτυρίου διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν Ἐπαρχιῶν αὐτῆς καὶ τὸν ἀφανισμόν τοῦ ποιμνίου τῆς, ἔνεκα ἱστορικῶν καὶ ἄλλων συγκυριῶν, οὐδέποτε ὅμως ἀπεμπόλησε τὰ κανονικὰ δικαιώματά τῆς, συνεχίζουσα τὴν ἐκλογὴν καὶ χειροτονίαν Ἀρχιερέων εἰς τὰς ἀπορφανισθείσας Ἐπαρχίας. Οὐχὶ ὡς πρᾶξιν ἐθμικὴν διὰ νὰ διατηροῦνται δίκην μουσειακοῦ ἐκθέματος καὶ τεταριχευμένου πτώματος τίτλοι ἄνευ περιεχομένου καὶ οὐσίας, ὡς λέγουν τινές, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ λησμονοῦνται αἱ πατρίδες ἐκεῖναι, διὰ τοὺς «Νεκροὺς πού περιμένουν», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῆς Διδουῆ Σωτηρίου· διὰ νὰ μὴ σβεσθῇ τό κερὶ τῆς ἐλπίδος· διὰ νὰ διατηρηθῇ ἀκοίμητος ἡ κανδήλα τῆς ὑπομονῆς, διὰ νὰ ἔλθῃ «πάλι μέ χρόνια μέ καιρούς» τὸ «νόστιμον ἡμᾶρ» εἰρηρικῶς καὶ ἀδελφικῶς χωρὶς πολέμους καὶ αἱματοχυσίας, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀμοιβαίας καταλλαγῆς καὶ ἀλληλοπεριχωρήσεως.»

Κλείνω λοιπόν με την ευχή:

Βαρθολομαίου του Οικουμενικού Πατριάρχου Πολλά τα Έτη!